

Греція в європейських демографічних процесах: аналіз та порівняння

Проаналізовано сучасні демографічні процеси в Греції. Виявлено основні чинники змін в кількості населення країни в контексті загальноєвропейських тенденцій. Проведено аналіз вікової, статеві структури населення Греції. Визначені основні напрями міграційних потоків по відношенню до Греції.

***Ключові слова:** демографічні процеси, рівень народжуваності, рівень смертності, норма народжуваності, міграційні процеси, ЄС-15, ЄС-25, ЄС-27.*

Одним з важливих аспектів дослідження розвитку Греції в умовах євроінтеграції є визначення сучасної демографічної ситуації в країні. Особливу роль при цьому грають фактори, пов'язані зі змінами в чисельності населення, в окремих вікових, статевих та інших функціональних групах. Водночас об'єктивний аналіз даних процесів неможливий без визначення загальних тенденцій демографічного розвитку, властивих регіону Північного Середземномор'я.

На протязі 1950 – 2008 років темпи зростання населення Греції характеризувалися наступним чином. В 1950 році чисельність населення Греції дорівнювала 7566 тис. осіб, в 1990 році вона вперше перетнула межу десятимільйонну межу і склала 10 121 тис. осіб. в 2008 році цей показник досяг 11 175 тис. чоловік. Найбільші темпи зростання населення відзначалися в 50-і – першій половині 80-х років ХХ ст., коли середній річний приріст складав 0,6 – 0,9 % населення Греції. Причини цього, слід бачити в високих темпах народжуваності, зменшенні рівня дитячої смертності, подовженні середньої тривалості життя. В 1995–1997 роках такі результати вдалося повторити, темпи приросту знов досягли 0,6 – 0,9 % однак тепер вони залежали більше від зовнішніх чинників, насамперед, притоку мігрантів з третіх країн. В подальшому кількість населення Греції продовжувала збільшуватися, однак темпи проросту населення знизилися, зокрема, з 2002 року вони не перевищували 0,3 % населення країни в рік. Якщо порівняти динаміку зростання чисельності населення Греції з загальноєвропейськими тенденціями виявиться наступне. В середньому по ЄС-15 темпи приросту населення на протязі 2004 – 2008 років мали тенденцію до збільшення і становили 0,4 – 0,8 % в рік. В 2008 році загальна кількість населення країн ЄС-15 досягла 39 1969 тис. чоловік. Що стосується ЄС-25, то темпи приросту з 2003 року зупинилися на позначці 0,5 % від загальної кількості населення. в абсолютних цифрах це склало 46 6413 тис. чол. Таким чином, темпи приросту населення в Греції від-

стають від середньоевропейських показників, що в подальшому призведе до зменшення частки Греції з загальній масі населення Європейського Союзу. Крім демографічних та соціально-економічних наслідків це має і політичні наслідки, оскільки деякі європейські інституції формуються за принципом представництва відповідно до кількості населення країни. Серед них слід назвати, насамперед, Європарламент.

Необхідно також враховувати загальні проблеми, пов'язані з демографічною кризою в Європі. Аналітики Євростату передбачають, що найбільшу кількість населення Греція матиме в 2020 році і складе 11 427 тис. осіб, після цього почнеться зменшення кількості населення країни, склавши на 2050 рік 10 632 осіб [6,125]. Для порівняння загальна кількість населення ЄС-15 найбільшого зростання досягне в 2025 році і становитиме 398 780 тис. осіб, після чого поступово почне знижуватися, повернувшись на рівень 2004 – 2005 років – 384 356 тис. чоловік. Що стосується ЄС-25, то найбільше людей в ньому буде проживати також в 2025 році – 470 057 тис. чоловік, в свою чергу, на 2050 рік їхня кількість не перевищуватиме 449 831 тис. осіб. Таким чином, тенденції змін в кількості населення Греції відповідають в цілому загальноєвропейським, які знайдуть своє відображення в його зменшенні в 20 – 30-ті роки ХХІ ст.

За статевою ознакою в структурі населення Греції на протязі 1990 – 2005 років не відбулося значних змін, хоч демографи зафіксували деяке підвищення відсоткової частки чоловіків. Так, в 1990 році жінки склали 50,7 % населення країни, відповідно чоловіки становили 49,3 % всього населення. В 2005 році це співвідношення складало 50,4 % та 49,6 % на користь жінок [5,153]. Більш того, за прогнозами демографів Євростату в 2050 році це співвідношення практично не зміниться і буде знаходитися на рівні: 50,5 % жінок та 49,5 % чоловіків [5,153]. Статеві характеристики ЄС-25 в 2005 році виглядали наступним чином: 51,2 % склали жінки, 48,8 % – чоловіки [5,153]. Виходячи з цього, можна зробити висновок, що в Греції більш збалансована статеві структура суспільства. Це дозволяє говорити про менш виразні проблеми, пов'язані з проблемою зменшення кількості шлюбів та рівня народжуваності в країні в порівнянні з іншими країнами Європейського Союзу. В подальшому ці припущення знайдуть своє відображення у відповідних статистичних даних.

Протягом 1950 – 2008 років частка Греції в загальній масі населення Європейського Союзу не зазнала різких коливань і збільшилася з 2,2 в 1950 році до 2,4 % в 1995 році. З того часу, даний показник не змінювався, що доводить збереження фактору пропорційного зростання населення Греції та Європейського Союзу на момент 2008 року. Водночас, стабільність показнику доводить, що Греція вже не випереджає за темпами зростання населення інші країни Європейського Союзу, і в подальшому її частка несуттєво зменшиться. Так, наприклад, за прогнозами експертів Євростату в 2025 році доля Греції в населенні ЄС-25 становитиме 2,43 %, а в 2050 році вона зменшиться до 2,36 %. Ті ж самі тенденції характерні для Португалії, де показники частки населення країни в загальній масі населення ЄС-25 не змінювалися з 1998 року і становлять 2,3 %. Для порівняння в 2050 році він становитиме 2,2 %. Водночас можна відзначити поступове збільшення частки Італії, яка зменшившись з 13,3 % в 1960 році до 12,6 % в 1999 році, почала зростати і в 2008 році досягла 12,8 %. Однак вже в 2010 році вона зменшиться до 12,6 %, а в 2050 році складатиме лише

11,7 %. Фактично, можна говорити про загальне зменшення частки населення південно європейських країн в структурі населення ЄС. Причини цього, насамперед, слід шукати в поступовому старінні населення, зменшенні рівня народжуваності в порівнянні з іншими країнами ЄС, збільшенням віку жінок на час народження першої дитини. При цьому частка країн ЄС–15 в масі населення ЄС–25, яка на 2008 рік становила 84 % провчить зростати і досягне в 2050 році рівня 85,4 %. Відповідно це зростання відбудеться за рахунок переважно країн Північної Європи.

На думку автора, важливим представляється аналіз структури населення Греції в порівнянні з іншими країнами Європейського Союзу за віковою ознакою. Частка тих, кому виповнилося не виповнилося 15 років, склала 14,6 % в загальній масі населення Греції, що менше, ніж в цілому по ЄС–15 і ЄС–25 – 16,3 %. Частка працездатного населення Греції складала на 2005 рік 67,7 %, що перевищувало показники ЄС–15 (66,7 %) і ЄС–25 (67,2 %). В свою чергу, в структурі працездатного населення основну частку складають ті, кому від 25 до 49 років. Відповідно, для Греції їхня частка в загальній масі населення в 2005 році становила 37,4 %, ЄС–15 та ЄС–25 – 36,6 %. Такі результати були досягнуті за рахунок високого рівня народжуваності на протязі 70–80-х років ХХ ст., однак в подальшому вони почнуть знижуватися, збільшуючи, в свою чергу, показники щодо старшого населення. В 2005 році пенсіонери склали 17,9 % населення Греції, однак у 2050 році за підрахунками експертів Евростату їхня кількість зросте до 33 %, перетворившись на одну з основних проблем грецького суспільства [3,238]. Якщо порівнювати ці дані з показниками інших країн Європейського Союзу, то слід зазначити, що ситуація в Італії ще більш загрозлива, там пенсіонери складають 19,2 % населення. Причини збільшення частки пенсіонерів слід бачити в збільшенні середньої тривалості життя, пов'язаному з цим покращенні умов життя, зокрема, медичного обслуговування, а також зменшенні рівня народжуваності в суспільстві. Це ж також призведе до збільшення податкового навантаження на працездатне населення.

Зміни, що відбуваються у віковій структурі населення Греції можна прослідити на прикладі молоді віком до 19 років. В 1960 році їхня частка в структурі населення складала 31,7 %. Такі результати забезпечувалися через високий рівень народжуваності; відносно ранній середньостатистичний вік молодят; а також наявність певних ускладнень, пов'язаних з можливістю жінок мати постійну роботу і займатися власною кар'єрою. В 2005 році частка молоді до 19 років зменшилася до 19,9 % і має подальшу тенденцію до зниження. Таким чином, на протязі останніх 40–45 років в Греції спостерігалися процеси зменшення частки молоді, яка є запорукою подальшого розвитку суспільства. В цілому по ЄС–15 цей показник протягом 45 років знизився з позначки в 31,8 % до 22,1 %, в ЄС–25 – з 32,6 % до 22,3 %. Відповідно, показник кількості молоді до 19 років в Греції є нижчим за відповідні середньоєвропейські показники. Такі результати стали наслідком, насамперед, зменшення середнього рівня народжуваності та поступовим збільшенням середньої тривалості людського життя, і, відповідно, старінням нації.

В свою чергу, в Греції відбувається процес збільшення кількості пенсіонерів. Так, в 1950 році кількість населення віком старше 64 років становила не більше 10,5 % працездатного населення Греції. Таким чином,

податкове навантаження на працюючих греків було відносно невелике. Однак, вже в 1980 році показник пенсіонерів збільшився майже в два рази і становив 20,4 % від працездатного населення Греції. В 2000 році він збільшився до 24,2 %, а на 2005 рік становив 26,8 % працездатного населення. Фактично, за 55 років даний показник збільшився майже в 2,5 рази, при цьому спостерігається тенденція до подальшого збільшення.

Як і у випадку зі зменшенням частки молоді, тенденція до збільшення частки пенсіонерів, і, відповідно, посилення податного тиску на працездатне населення є характерною для всієї Європи. В середньому по країнам ЄС–15 в 2005 році цей показник становив 25,9 %, по ЄС–25 – 24,9 % працездатного населення. Таким чином, процеси старіння населення Європейського Союзу є загальними для всіх країн організації. Це, в свою чергу, змусить уряди європейських країн збільшувати ставки податкових відрахувань з працездатного населення, а також в перспективі збільшувати строк виходу на пенсію в країнах ЄС. Звісно, що такі заходи не будуть сприяти соціально–економічній та політичній стабільності об'єднання з одного боку, однак, напевно чи вони призведуть до суттєвого покращення ситуації зі старінням населення в Греції, і загалом ЄС.

Важливим критерієм аналізу соціального розвитку Греції в умовах інтеграційних процесів є розгляд динаміки рівня народжуваності, загальної та окремо дитячої смертності на протязі 60–х років ХХ ст. – початку ХХІ ст. При цьому виявляються досить цікаві особливості, а саме: в 1960 році рівень народжуваності в Греції, не зважаючи на наявні на той час соціально–економічні проблеми та низький у порівнянні з 2005 роком рівень медичного обслуговування, був майже в два рази вищий ніж на початку ХХІ ст. Більш того, рівень смертності на тисячу чоловік був, в свою чергу, нижчий, ніж зараз. І, якщо зменшення рівня народжуваності в країнах ЄС є загальноєвропейською тенденцією, то суттєве збільшення рівня смертності є менш розповсюдженим явищем.

В 1960 році рівень народжуваності в Греції становив 18,9 чоловік на 1000 чоловік населення. В абсолютних числах це становило 157,2 тис. немовлят [4, 74]. Вже в 1985 році показник народжуваності зменшився до 11,7 чоловік на 1000 чоловік населення, або 116,5 тис. немовлят. На протязі 90–х років ХХ–початку ХХІ ст. відбулося подальше зниження рівня народжуваності, і на 2003 рік цей показник становив 9,5 осіб на 1000 чоловік населення, або 104,4 тис. немовлят. З 2004 року починається етап поступового збільшення рівня народжуваності. Так, в 2004 році він становив 9,6 осіб на 1000 чоловік населення, а в 2006 р. досяг 10 %. В абсолютних числах це становило 111,08 тис. чоловік, народжених в 2006 році. Ця тенденція обнадіює, що в подальшому вдасться частково відновити раніше втрачені показники народжуваності.

В цілому по ЄС–15 рівень народжуваності на протязі 1960–2003 років зменшився з 18,3 до 10,6 немовлят на 1000 чоловік населення, і лише в 2004–2006 роках відбулося зростання 10,7 до 11,1 немовлят на 1000 чоловік населення. В абсолютних числах в 2006 році в країнах ЄС–15 народилося 4,3 млн. немовлят. При цьому частка новонароджених з Греції становила 2,58 % від загальної кількості немовлят, народжених в країнах ЄС–15. Для порівняння частка грецьких немовлят в загальній масі народжених в країнах ЄС–15 в 1960 році склала 2,72 %. Відповідно, необхідно

відзначити зменшення відсоткової частки немовлят з Греції в загальній структурі народжуваності в країнах ЄС–15.

Середні показники рівня народжуваності по ЄС–25 в 1960–2003 роках, в свою чергу, зменшилися з 18,5 немовлят на 1000 чоловік населення до 10,4, що стало найнижчим показником за 40 років. В 2004–2006 роках відбулося його зростання до 10,7 немовлят на 1000 чоловік населення, що також вище, ніж в Греції. В абсолютних величинах кількість новонароджених в ЄС–25 в 2006 році склала 4,941 млн. немовлят. Для порівняння в 1960 році в країнах ЄС–25 народилося 6,987 млн. осіб [4,74]. Відповідно, частка немовлят, народжених в Греції у відсотковому показнику на протязі 1960–2006 років не змінилася, становивши 2,24 % від загальної кількості новонароджених в країнах ЄС–25.

Серед причин зниження рівня народжуваності Греції та країнах Європейського Союзу в цілому слід відзначити зменшення кількості дітей в грецьких сім'ях, поступове зменшення кількості укладених шлюбів, збільшення розлучень, скорочення середньої тривалості шлюбу, а також збільшення віку жінки в період народження першої дитини.

Для повноцінного розвитку суспільства, що передбачає природне збільшення населення країни шляхом народження дітей, а не напливом іммігрантів, необхідно, щоб мінімальна середня норма кількості дітей в кожній сім'ях складала 2,1 дитини на кожну жінку [4,76]. В Греції на протязі 60–х років ХХ – початку ХХІ ст. ця норма суттєво зменшилася. Так, в 1960 році народжувалося в середньому 2,28 дитини на кожну грецьку жінку. В 1975 році був відзначений найвищий рівень, коли в середньому на кожну жінку припадало по 2,32 дитини; але вже наприкінці 1970–х років почалося падіння народжуваності, яке призвело до того, що в 1985 році вперше в історії Греції кількість народжених дітей була менше за необхідний для природного зростання мінімальний рівень. Він склав 1,67 дитини на жінку. В подальшому це падіння продовжувалося і досягло історичного мінімуму в 2003 році, коли становило лише 1,28 дитини на кожну жінку. В 2004 році норми народжуваності трохи збільшилися до 1,29 дитини на жінку, однак на сьогодні цей показник знаходиться значно нижче за необхідний мінімум в 2,1 дитини на жінку [4,76].

Для країн ЄС–15 в 1960 році норма народжуваності в середньому становила 2,59 дитини на кожну жінку, а в 2004 році – 1,54 дитини на жінку. В ЄС–25 ці норми становили 2,59 та 1,49 дитини на жінку відповідно [4,76]. Фактично, на сьогодні жодна країна Європейського Союзу не забезпечує позитивну динаміку зміни кількості населення шляхом природного зростання. Кількість населення збільшується лише через приплив іммігрантів з третіх країн. Однак навіть за таких обставин, Греція не відповідала середньоєвропейським нормам ні в 1960 році, ні в 2004 році. Це дає право говорити про наявність серйозних демографічних проблем навіть на тлі загальноєвропейської тенденції до зменшення рівня народжуваності. Серед країн ЄС–15 в Греції спостерігається найгірша ситуація з середнім рівнем народжуваності на окрему жінку.

Причини даного явища полягають як в об'єктивних, так і суб'єктивних факторах. Насамперед, аналізуючи динаміку зменшення рівня народжуваності в країнах Європи не можна не помітити той факт, що вона певним чином залежить від покращення соціально–економічного становища населення. Як, зазначалося вже раніше в 1960 році співвідношення серед-

ної кількості дітей на жінку в ЄС–15 становило 2,59, в 1965 році воно досягло свого максимуму і становило 2,66 дитини на жінку. Однак вже в 70–ті роки ХХ ст. почалося падіння рівня народжуваності і в 1980 році він становив 1,7 дитини на жінку. Для Греції цей процес почався тоді ж, і особливо проявився в другій половині 70–х – на початку 80–х років ХХ ст. Цікаво, що саме тоді Греція почала процес активної євроінтеграції. Не слід, звісно, проводити пряму залежність між явищами досягнення економічного достатку та зниженням рівня народжуваності, але слід відзначити, що підвищення рівня соціально–економічної забезпеченості майже завжди супроводжується процесами емансипації жінок. Серед іншого, цей процес передбачає активне залучення жінок до системи вищої освіти та активний пошук постійної висококваліфікованої роботи. А це, в свою чергу, знижує зацікавленість жінки в народженні дітей в більш ранньому віці і, відповідно зменшує загальну кількість дітей, народжених за її життя. Крім того, необхідно відзначити, що підвищення життєвого рівня грецького суспільства призвело до зростання вимог до побуту, а також споживчих витрат. На цей процес вплинуло також входження Греції до ЄС і загальне підняття цін. В таких умовах народження другої та наступних дітей неодмінно призводило до додаткових витрат. Слід зазначити, що зменшення рівня народжуваності більш торкнулося міського населення, ніж селян. Однак це є загальноприйнятим не лише в Греції, але й в світі в цілому. Серед суб'єктивних факторів можна відзначити, те, що на 60–70–ті роки ХХ ст. припав пік молодіжного руху, пов'язаного з прагненням молоді зайняти нове місце в суспільстві. Цей процес проявлявся в соціально–політичних, культурних та інших формах і був спрямований, зокрема, і на активну інтеграцію жінки в суспільство. Проявом цього є т.зв. «сексуальна революція» або феміністичний рух. Відповідно, дуже часто ідея офіційного оформлення стосунків та раннього народження дітей суб'єктивно не знаходила підтримки у представників молодого покоління грецького суспільства, що також зіграло свою роль в зниженні кількості народжених дітей.

В 2004 році на основі статистичних даних експерти Євростату спрогнозували подальші зміни показнику народжуваності на одну жінку. Так, передбачається що з 2010 року почнеться зростання цього показнику, який на той момент буде складати 1,41 дитини на одну жінку. В 2025 році він досягне 1,5 новонароджених на одну жінку, стабілізуючись в подальшому на цьому рівні до 2050 року [4,76]

В 1995 році в Греції укладалося 6 шлюбів на 1000 чоловік населення [3,47]. В 2000 році їх кількість зменшилася до 4,5 шлюбів на 1000 чоловік, а в 2004 році – до 4,2 шлюбів на 1000 чоловік. Лише в 2005 році відбулося збільшення співвідношення шлюбів на 1000 чоловік населення Греції до 5,5 [3,47]. Але, не зважаючи на загальне зниження кількості шлюбів, ситуація в Греції є відносно непоганою, якщо порівняти її з аналогічними показниками в інших країнах ЄС. В середньому по ЄС–15 кількість шлюбів на 1000 чоловік населення в 1995 – 2005 роках зменшилася з 5,2 до 4,6, по ЄС–25 – з 5,3 до 4,8 відповідно [3,69]. При цьому слід відзначити, що і в Греції, і в інших країнах Європи збільшується кількість так званих громадянських, неофіційних шлюбів. Для Греції поки що це тенденція не перетворилася на масову, через впливовість Грецької православної церкви, традиції та менталітет корінного населення, деяку патріархальність

побуту. Однак в майбутньому слід очікувати збільшення кількості неза-реєстрованих шлюбів, оскільки вони отримують поширення, насамперед, серед міської молоді, студентів.

Порід зі зменшенням кількості шлюбів, в свою чергу, відзначається збільшення кількості розлучень в Греції. Так, в 1995 році в країні реєструвався 1 розлучення на 1000 чоловік населення, в 2005 році цей рівень збільшився до 1,2 розлучень відповідно [3,47]. Фактично, в 2005 році на кожні 100 шлюбів припадало 21,8 розлучень. Для країни, де розлучення не заборонені офіційно, але засуджуються таким впливовим соціальним інститутом як церква, цей показник є досить високим. В середньому по ЄС–15 та ЄС–25 цей показник на протязі 1995 – 2005 років збільшився з 1,8 до 2,1 розлучень на 1000 чоловік населення [2,70].

Середня тривалість шлюбу в Греції в 2004 році становила 12,5 років, що відповідало показникам ЄС–15 та ЄС–25 [2,71]. В 2005 році середня тривалість шлюбу в Греції збільшилася до 13,8 років. Серед причин цього процесу необхідно відзначити зростання середньої тривалості життя, що збільшує і тривалість шлюбних стосунків серед пенсіонерів, які є, за статистикою, найбільш традиційними прибічниками офіційно оформлених сімейних відносин. Також відграє свою роль такий суб'єктивний фактор, як демонстративна відмова від вільних відносин на користь шлюбу та велика роль офіційної церкви в житті суспільства.

Таким чином, відбуваються досить суперечливі процеси: з одного боку, знижується кількість шлюбів та збільшується кількість розлучень, з іншого – відбувається збільшення тривалості існування шлюбів.

На загальне зменшення кількості новонароджених в Греції впливає також збільшення віку жінок на час народження першої дитини. Якщо в 1980 році цей показник становив 24,1 роки, то вже в 2000 році він збільшився до 28 років, а на 2006 рік склав 28,6 років. Для порівняння в ЄС–15 – 29,3 роки, ЄС–25 – 28,7 роки. Причини збільшення віку жінок в період народження першої дитини полягають, насамперед, в збільшенні можливостей в отриманні освіти, престижно роботи. Не зважаючи на те, що в Греції та країнах Південної Європи загалом жінки все ж таки народжують раніше, ніж в країнах Північної та Центральної Європи, вони все більше починають орієнтуватися на тенденцію побудови, насамперед, власної кар'єри, і лише після народження дітей. Звісно, що ці процеси стосуються, передусім, середніх верств населення, що проживають у великих містах Греції.

Рівень смертності в Греції протягом 1960 – 2000 років збільшився з 7,3 до 9,6 чол. 1000 чоловік населення країни. Таке зростання пов'язане, на думку експертів, насамперед, зі змінами в методології підрахунку смертей. Зокрема, рівень смертності вираховується не від народження, а від моменту зачаття. Водночас, процес збільшення смертності має і об'єктивну сторону, пов'язану зі збільшенням кількості населення та погіршенням екологічної ситуації, збільшенням рівня захворюваності на хронічні хвороби. Однак це не є виключно проблемою Греції, вона характерна і для інших країн Європейського Союзу. Відповідно до офіційних даних Євростату в 1960 році рівень смертності в Греції становив 7,3 чол. на 1000 осіб населення, або 60,6 тис. чоловік [4,86]. В 2003 – 2004 роках демографи відзначали найвищий рівень смертності серед греків за останні 40–45 років. Він склав 9,6 осіб на 1000 чоловік населення. В 2006 році

відбулося деяке зниження рівня смертності до 9,4 осіб на 1000 чоловік населення, або 100,4 тис. чоловік [4,86]. Разом з тим, показник смертності по ЄС-15 в 2006 році склав 9,0 осіб на 1000 чоловік населення, що є нижче за показники Греції. що стосується ЄС-25, то показник смертності в 2006 році тут склав 9,7 осіб на 1000 чоловік населення. Таке різке підвищення пов'язане, насамперед, з більш високим рівнем смертності в нових членах Європейського Союзу. Цікаво також прослідити, яку частку від загальної кількості смертей в Європейському Союзі займала Греція на протязі 46 років. Так, в 1960 році ця частка становила 1,7 % від загальної кількості смертей в ЄС-15, а в 2006 році вона склала вже 3 % відповідно. В загальній структурі смертності в ЄС-25 в 1960 році Греція складала 1,5 %, в 2006 році цей показник збільшився до 2,3%.

Також необхідно відзначити зменшення позитивної різниці між кількістю новонароджених та померлих на протязі 60-х років ХХ ст. – початку ХХІ ст. Якщо в 1960 році позитивне «сальдо» новонароджених та померлих складало 11,6 осіб на 1000 чоловік населення, то в 1990 році воно зменшилося до 0,8 осіб на 1000 чоловік населення. В 2000 році вперше з 1960 року кількість новонароджених була менше за кількість померлих в співставленні 9,5 до 9,6 осіб на 1000 чоловік населення. Ця тенденція зберігалася до 2004 року, коли показники новонароджених та померлих вирівнялися на відмітці 9,6 осіб на 1000 чоловік населення. В 2005 році показник новонароджених збільшився до 9,8 осіб на 1000 чоловік населення, що на 0,2 особи на 1000 чоловік населення випереджали кількість померлих. В 2006 році цей відрив склав 0,6 особи на 1000 чоловік населення, що дало змогу збільшити кількість новонароджених до 10 осіб на 1000 чоловік населення. В свою чергу, для ЄС він відповідав рівню в 7,6 осіб на 1000 чоловік населення, для ЄС-25 – 8,1 осіб на 1000 чоловік населення. Таким чином, Греція значно випереджала за цим показником більшість країн Європи. Для ЄС-15 позитивна різниця між кількістю новонароджених та померлих склала 2,1 особи на 1000 чоловік населення; для ЄС-25 – 1 особа на 1000 чоловік населення. Таким чином, за майже півстоліття Греція втратила свою перевагу і фактично опинилася на межі демографічної кризи. Позитивна динаміка в зміні кількості населення в 2000 – 2003 роках в Греції забезпечувалася не його природнім зростанням, а за рахунок притоку іммігрантів.

Водночас слід відзначити безперечний прогрес в боротьбі з високим рівнем смертності серед немовлят. В 1960 році рівень смертності серед новонароджених становив 40,1 осіб на 1000 новонароджених. В 2006 році вдалося зменшити цей показник до 3,8 чоловік на 1000 новонароджених, що навіть менше, ніж середньому по ЄС-15 та ЄС-25. В ЄС-15 відповідний показник становив 4,4 чоловік на 1000 немовлят, в ЄС-25 – 4,7 чоловік на 1000 новонароджених. Такий разючий прогрес можливий завдяки активній політиці Греції в галузі медицини та акушерства. На протязі останньої чверті ХХ ст. в Греції була створена розгалужена мережа медичних установ, зокрема, акушерських, які надають ефективну допомогу населенню країни.

Серед причин смерті чоловіків частіш за все зустрічаються хвороби кровоносної системи. Так, в 2003 році від цих хвороб померло 19369 представників чоловічої статі та 16513 – жіночої статі. В той же час від раку помер 11881 чоловік і 6294 жінок, хвороб дихальної системи – 2965

чоловіків та 2174 жінки, від нещасних випадків – 2458 чоловіків та 667 жінок, хвороб травної системи – 1155 чоловіків та 650 жінок, 278 чоловік загинули внаслідок умисного вбивства та суїциду і лише 61 жінка, 16 чоловіків померли через захворювання на СПІД [4,93–94]. Ця послідовність в кількості смертей від кожної з перерахованих хвороб зберігається і для ЄС–15 та ЄС–25 в цілому. Слід лише зазначити, що, наприклад, за рівнем смертності внаслідок СПІДУ Греція знаходиться в значно кращій ситуації, оскільки відповідний показник по ЄС–25 в 2003 році становив 0,22 % від загальної кількості смертей чоловічої статі (в Греції – 0,03% відповідно), а для жінок – 0,09 % від загальної кількості смертей (в Греції цей показник дорівнює нулю).

На основі даних про причини смерті можна зробити висновок, що не зважаючи на те, що жінки складають більшість населення Греції, основною групою ризику є чоловіки. При цьому вони виявилися більш схильними до захворювання на рак, загибелі через нещасні випадки та суїциду.

На протязі 1960–2007 років відбулося значне збільшення середньої тривалості життя. Якщо, в 1960 році середня тривалість життя в країні становила 69,9 роки, то в 2000 році вона досягла 78 років, а в 2007 році – 79,3 років. Важливо відзначити, що на протязі майже півстоліття в процесі зростання середньої тривалості життя не спостерігалось вікових провалів, або стагнації. Крім того, протягом цього періоду поступово зменшується різниця між тривалістю життя жінок та чоловіків. Зокрема, в 1960 році середній вік життя жінок становив 72,4 роки, а чоловіків – 67,3 роки. Різниця складала 5,1 роки. В 2007 році середній вік жінок досяг 81,7 років, а чоловіків – 76,8 років. Різниця між ними скоротилася до 4,9 років.

Деяка перевага в середній тривалості життя зберігається по відношенню до Греції з боку ЄС–15. В 1960 році цей показник становив 74,7 років, що на 4,8 років було більше, ніж в Греції. На 2007 рік ця різниця значно скоротилася. Так, середня тривалість життя в ЄС–15 становила 80,6 років, що лише на 1,3 роки більше. Це дозволяє говорити про певну стабільність в показниках країн ЄС–15 з одного боку, і поступове вирівнювання показників Греції з загальноєвропейськими в даному питанні в подальшому. Водночас в країнах ЄС–15 середньому жінки живуть на 1,7 роки більше, ніж в Греції. для чоловіків ця різниця не перевищує одного року. Цікаво, що в 1960 році різниця між середньою тривалістю життя в середньому по ЄС–15 та Греції для жінок становила лише півроку, а для чоловіків – 0,1 року. Цей розрив почав формуватися лише на початку ХХІ ст., коли ЄС–15 почав суттєво випереджати Грецію.

Що стосується середньої тривалості життя в ЄС–25, то в 1960 році вона знаходилася на позначці, яка відповідала рівню Греції – 69,9 років. На 2007 рік цей показник становив 79,9 років, що більше, ніж в Греції на 0,6 року. Різниця між середньою тривалістю життя жінок в Греції та ЄС–25 становить 1,2 роки на користь останнього, для чоловіків ця різниця не перевищує 0,1 року.

Необхідно також відзначити той факт, що в Греції «ножиці» між середньою тривалістю життя жінок та чоловіків менш виразні, ніж в ЄС–15 та ЄС–25. Як вже зазначалося раніше, в Греції вони становлять 4,8 роки, а в ЄС–15 – 5,6 років, для ЄС–25 цей показник становив в 2007 році 6 років. До речі, подолання цих «ножиць» Європейська комісія вважає одним з пріоритетних завдань демографічної політики Європейського Союзу.

Одним з факторів, що визначають зміни в кількості населення країн Європейського Союзу, зокрема, і Греції є процес міграції: внутрішньо європейської та зовнішньої. Слід зазначити, що саме приплив іммігрантів в країни ЄС–15 на початку XXI ст. зміг забезпечити в цих країнах позитивну динаміку зростання кількості населення. На цей процес впливають економічні, політичні, соціальні фактори. Зокрема, їх поділяють на т.зв. фактори «виштовхування», які діють в країні походження переселенця, та фактори «тяги», які характеризують країну, куди прагне в'їхати біженець. Серед останніх головну роль відіграють економічне процвітання в порівнянні з третіми країнами, політична стабільність, відсутність активних військових дій та міжетнічних конфліктів в гарячій фазі.

В 2003 році в структурі населення Греції іноземці складали 7 % населення, при цьому 14,3 % від їхньої загальної кількості складали громадяни країн ЄС–15 [1,39]. Інші 87,7 % іноземців приїхали з третіх країн. На 1 січня 2007 року частка іноземців, що постійно проживають на території Греції, склала 6,9 % від загальної кількості населення країни, або 762,2 тис. осіб. З них 136,1 тис. чоловік (17,9 %) були громадянами ЄС–25, а 626,1 тис. осіб (82,1 %) – громадянами інших країн, або особами без громадянства. На підставі порівняльного аналізу даних можна зробити висновок про збільшення присутності громадян країн Європейського Союзу в Греції за рахунок, насамперед, нових членів об'єднання. Більш того, в 2008 році, з приєднанням Румунії та Болгарії частка громадян Європейського Союзу, які постійно проживають на території Греції виразно збільшиться, оскільки вихідці з цих двох країн складають найбільші етнічні меншини.

Аналізуючи міграційні процеси в Греції на протязі 1960–2004 років, слід зазначити, що на протязі 60–х – першій половині 70–х років XX ст. кількість емігрантів переважала кількість тих, хто в'їжджав до країни. Так, зокрема, в 1960–1964 роках щорічна середньостатистична різниця між ними становила 41,9 тис. чоловік на користь грецьких емігрантів [4,93–97]. З 1965 року по 1969 рік кожного року виїжджало на 35,1 тис. чоловік більше, ніж в'їжджало до країни. В першій половині 70–х років XX ст. ця негативна динаміка зберігалася і становила 24,8 тис. чоловік кожного року. Причини цього полягають в соціально–економічній та політичній площині. Насамперед, емігранти виїздили з метою заробляння грошей в більш розвинених країнах Європи, оскільки не мали змоги заробити в самій Греції через відсутність розвиненої промисловості та відсталість сільського господарства. Іншою причиною, стає прагнення молоді отримати освіту в вищих навчальних закладах Європи, саме грецькі студенти донедавна були одними з наймобільніших в даному плані. Серед політичних причин необхідно назвати прихід до влади в Греції військової диктатури так званих «чорних полковників». Військовий переворот призвів не лише до ліквідації демократичного ладу, але й початку репресій проти противників режиму і появи не лише економічної, але й політичної еміграції. Зокрема, біли змушенні залишити батьківщину відомі політики з демократичного табору та багато їх прихильників. Цікаво, що військові за час свого правління не створили значних перешкод на шляху еміграції. Це було викликано прагненням позбавитися найбільш непримиренних противників режиму, а також стабілізувати соціально–економічну ситуацію за рахунок еміграції, оскільки проблема безробіття наприкінці 60–х – початку 70–х років XX ст. залишалася однією з найгостріших для грецького.

З іншого боку, грошові перекази з-за кордону на той час складали вагомую частку прибутку населення Греції. В другій половині 70-х років ХХ ст. ситуація змінюється. За 1975–1979 роки позитивне сальдо мережної міграції склало 56,1 тис. чоловік в рік, в 1980–1984 роки щорічний показник зменшився до 17,9 тис. чоловік [4,93–94]. Такі зміни були обумовлені, насамперед, зміною влади в Греції та відновленням демократичного ладу. Це, в свою чергу, призвело до повернення значної частини політичних емігрантів. Крім того, активна участь Греції в євро інтеграційному процесі, надходження іноземних інвестицій та розвиток національної економіки дав змогу повернутися багатьом трудовим емігрантам. При цьому необхідно відзначити, що рівень імміграції в Грецію залишався невисоким через відносно невисокий рівень економічного розвитку в порівнянні з іншими країнами ЄЕС та високий рівень безробіття.

Сплеск саме імміграції припав на 90-ті роки ХХ ст., коли в 1990–1994 роках до країни в рік в'їжджало на 88,6 тис. чоловік більше, ніж виїжджало [4,93–94]. В 1995–1999 роках цей показник склав 61,9 тис. осіб в рік. Серед іммігрантів цієї хвилі, головним чином, були болгари, румуни, албанці, а також греки – представники діаспори з республік колишнього СРСР. В 2000 – 2006 роках ситуація з припливом іммігрантів стабілізувалася на рівні 30–35 тис. чоловік в рік, але тепер вагому частину приїжджих складають вихідці з Азії. Необхідно зазначити, що в даному питанні дані Євростату переважно враховують лише легальних іммігрантів, які зареєструвалися у відповідних міграційних установах, офіційно працевлаштовані та мають хоча б мінімальні соціальні гарантії з боку уряду. Значна ж частина приїжджих є нелегальними мігрантами, які залишалися в країні після закінчення строку дії туристичної візи, або взагалі перетнули кордон нелегально. При цьому греки за походженням, які прибули працювати в Грецію донедавна мали полегшену процедуру офіційної реєстрації як іммігранта.

Станом на 1 січня 2007 року в Греції за офіційними даними проживало 626,1 іммігрантів не з країн Європейського Союзу. Серед них, 489,7 тис. чоловік, або 78,2 % приїхали з країн Центральної, Східної та Південної Європи. 83,1 тис. чоловік (13,3 %) є вихідцями з країн Азії, і, як зазначалося вже раніше, ця частка постійно збільшується за рахунок, насамперед, індійців, бангладешців, пакистанців, китайців. Іммігранти з країн Америки складають 4,3 %, або 27,4 тис. осіб; вихідців з країн Африки нараховується 16 тис. осіб, що становить 2,6 % від всіх іммігрантів, що приїхали до Греції, за виключенням країн ЄС. З регіону Океанії в Греції проживають 9,1 тис. чоловік, або 1,5 % відповідно. Особами з невстановленим громадянством, або взагалі без нього вважалися 0,8 тис. осіб, що становить 0,1 %. На основі цих даних можна зробити висновок, що основним джерелом імміграції до Греції залишаються вихідці з країн Європи. При цьому в останні роки збільшується кількість громадян азійських країн.

Таким чином, Греція є привабливою, насамперед, для іммігрантів з інших держав Європи, що знаходяться поблизу, а також приїжджих з країн Азії, що говорить про певні стабільність міграційних потоків та навіть появу регіональної специфіки міграційних потоків. Активний приплив іммігрантів з країн-нечленів Європейського Союзу, вже в 2003 році призвів до того, їхня кількість склала, більш ніж 5 % постійного населення країни [6,61].

Важливим представляється також дослідити характер міграційних потоків між Грецією та іншими країнами Європейського Союзу, включаючи Болгарію та Румунію, що віднедавна приєдналися до цього об'єднання. Так, зокрема, серед приїжджих з інших країн ЄС–27 найбільшу частку складають вихідці саме з Болгарії – 25,8 % від загальної кількості та Румунії – 16,2 % відповідно. На третьому місці знаходяться громадяни Республіки Кіпр, які складають 13 % всіх громадян країн–членів Європейського Союзу, що постійно проживають в Греції. Серед країн ЄС–15 найбільше представлени в Греції громадяни Великої Британії – 9,7 %, Німеччини – 8,7 %, Франції – 3,9 % та Італії 4,3 % відповідно. Така значна присутність громадян найбільших країн «Старої Європи» в Греції є свідченням достатньо активної інтеграції даної держави в загальноєвропейські економічні, суспільні та культурні процеси. Цікаво також, що серед країн, які недавно приєдналися до Європейського Союзу і не знаходяться на кордоні з Грецією, особливо привабливою вона здалася для громадян Польщі, яких нараховується 9,5 % від загальної кількості приїжджих з країн ЄС–27.

В свою чергу, міграційна активність греків на сьогоднішній день також має регіональний характер. Зокрема, вони складають 47,9 % від загальної кількості громадян Європейського Союзу, що постійно проживають в Республіці Кіпр. Це пояснюється територіальною близькістю, етнічною, історико–ментальною та релігійною єдністю, активним розвитком туристичної індустрії острова. Крім того, необхідно зазначити політичні причини, а саме прагнення зберегти статус–кво відносно турецької присутності на острові і, відповідно, надання військової підтримки грекам–кіпріотам.

Достатньо вагомо громадяни Греції представлені також в Болгарії та Румунії, де, відповідно, вони складають 43,9 % та 26,2 % від загальної кількості приїжджих з країн Європейського Союзу. Серед країн ЄС–15 найбільша грецька громада проживає в Німеччині, де складає 14,3 % всіх постійно проживаючих іноземців–громадян країн, що входять до Європейського Союзу. Цікаво, що для греків країни Південної Європи, зокрема, Італія та Португалія не є потенційно привабливим місцем проживання поза межами батьківщини, не зважаючи на схожість кліматичних умов, та ментальну близькість. Так, в Італії греки складають лише 1,3 % від загальної маси приїжджих з країн Європейського Союзу, а в Португалії – 0,3 % відповідно.

Таким чином, аналіз демографічних процесів в Греції, Італії, Португалії в порівнянні з середньоєвропейськими тенденціями дає можливість визначити кілька основних тенденцій. Зокрема, на сучасному етапі розвитку Греції відбувається збільшення кількості населення в порівнянні з минулими роками. Водночас відбувається поступове уповільнення темпів природного зростання населення (за рахунок новонароджених) та його прискорення завдяки зовнішній міграції. При цьому процеси, що відбуваються в Греції відповідають загальноєвропейським тенденціям, оскільки на протязі останніх 60 років не відбулося значних коливань у відсотковій частці населення країни в загальній масі європейців. Більш того, дані Євростату дозволяють говорити про збереження цих тенденцій на протязі наступних 40 років.

Водночас відбуваються зміни в віковій структурі населення Греції, зокрема зменшення частки молоді до 19 років та збільшення відсоткової маси пенсіонерів. Ці явища пов'язані з зменшенням рівня народжуваності, збільшенням тривалості життя, покращенням соціально-економічних умов проживання в країні.

В цілому можна зробити висновок про відповідність демографічних процесів, що відбуваються в Греції загальноєвропейським тенденціям. При цьому за якісними показниками Греція поступається провідним державам Європейського Союзу, але випереджає нові-країни-члени об'єднання. В другій половині XX–початку XXI ст. відбулися якісні зміни в демографічному положенні країни, що було викликано, насамперед, участю Греції в європейській інтеграції.

Література

1. *EU integration seen through statistics*. Key facts of 18 policy areas. – Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2006. – 107 p.
2. *Europe in figures*. Eurostat yearbook 2006–2007. – Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2007. – 347 p.
3. *Key figures on Europe*. – Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2008. – 238 p.
4. *Population statistics*. – Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2006. – 160 p.
5. *The life of women and men in Europe*. – A statistical portrait. – Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2008. – 243 p.
6. *The social situation in the European Union, 2005–2006*. – Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2007. – 169 p.

Булык М.В. Греция в современных демографических процессах: анализ и сравнение

Проанализированы современные демографические процессы в Греции. Выявлены основные факторы изменений численности населения страны в контексте общеевропейских тенденций. Проведен анализ возрастной, половой структуры населения Греции. Определены основные направления миграционных потоков по отношению к Греции.

Ключевые слова: демографические процессы, уровень рождаемости, уровень смертности, норма рождаемости, миграционные процессы, ЕС–15, ЕС–25, ЕС–27.

Bulik, M.V. Greece in the European demographic processes: analyses and comparison

Modern demographic processes in Greece have been analyzed. The basic factors of the quantitative changes of the state population in the context of the European tendencies have been exposed. The analysis of age-dependent, sexual stratification of Greek population has been carried out. The basic directions of migratory streams in relation to Greece have been determined.

Key words: demographic processes, birth-rate, death rate, norm of birth-rate, migratory processes, EU–15, EU–25, EU–27.

Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова

Українська Академія Наук

Тілея

Науковий вісник

Збірник наукових праць

- Історичні науки
- Філософські науки
- Політичні науки

Випуск 19

Київ – 2009

Андрущенко Т.В., Науменко У.В.

Європейський простір української освіти230

Бойченко Н.М.

Історико-філософський зріз
філософського освітянського знання237

Гальперіна В.О.

Питання управління системою вищої освіти: досвід Голландії245

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

Качинська Н.О.

Імідж держави: теоретичний аспект252

Трима К. А.

Українські антиглобалістські організації
як елемент глобального громадянського суспільства263

Калініченко Б.М.

Механізм впливу влади засобів масової
інформації на соціальну поведінку особистості270

Майборода М. І.

Правий партійно-політичний спектр
Донецької області: становлення та проблеми.....278

Агєєва О.Л.

Формування молодіжної політики в Донецькому регіоні287

Парлюк В. І.

Культурна глобалізація та її політичний вплив294

Трофименко М. В.

Антиглобалістський рух: ідеологія та джерела фінансування302

Рябінін Є.В.

Зміцнення Росії та повернення сучасного
політичного світу до стану біполярності.....310

Ушакова Ж.С.

Основні підходи до дослідження регіоналізму
як об'єктивного процесу сучасної світової політики317

Збрицька Л.Г.

Міфологізація феномену «тероризм»
в сучасному глобальному суспільстві325

Булик М.В.

Тренди в європейських демографічних процесах: аналіз та порівняння331

Дегтеренко А.М.

Етнонаціональний контекст фінансових
відносин в Українському Північному Приазов'ї.....344

НАУКОВЕ ЖИТТЯ

Коріненко П.С. Рецензія:

Солдатенко В.Ф. Україна в революційну добу: Історичні есе-хроніки.351